

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

AUGUSTE COMTE

(1798-1857), Francouz, zakladatel pozitivismu a sociologie

Díla:

Systém pozitivní filozofie (1824)

Kurz pozitivní filozofie (6 svazků 1830-1842)

Pojednání o sociologii (1851-1854)

Pozitivistický katechismus (1857)

Zákon tří stadií

- ⤴ popisuje etapy vývoje lidského myšlení a společnosti vůbec
- ⤴ charakterizuje také myšlenkový a názorový vývoj jedince

1. Teologické (fiktivní) stadium

- ⤴ zaměření na první příčiny a poslední cíle
- ⤴ touha po absolutním poznání podstaty světa
- ⤴ vysvětlení světa pomocí nadpřirozených sil, náboženství
- ⤴ církevně-feudální společnost soudržná díky víře v božské právo

2. Metafyzické (abstraktní) stadium

- ⤴ kvalitativně se neliší od teologického
- ⤴ namísto nadpřirozených sil se užívají při vysvětlení světa abstraktní síly, které se pokládají za pramen všech jednotlivých jevů, např. "Příroda", vysvětlujícím fenoménem je filozofie spekulativního charakteru
- ⤴ rozpad dosavadního řádu založeného na náboženství a revoluční forma společnosti (Velká francouzská revoluce)

3. Pozitivní stadium

- ⤴ přináší poznání, že snaha dospět k absolutnímu vysvětlení světa je neplodná
- ⤴ vyvstává požadavek zřít se této snahy a obrátit se k pozorování a k vlastní úvaze, zkoumat tedy fakta a jejich vzájemné vztahy (pono, positivus lat.)
- ⤴ zabývat se výhradně tím, co je společensky užitečné a co lze přesně definovat

- ✧ nový pevný řád založený na střízlivém vědeckém soudu, v němž věda bude reálně odpovídat na otázky a řešit problémy člověka, společnost vědecko-průmyslová

Pozitivní filozofie

- ✧ úkolem doby je nalézt jednotnou teorii (v teologickém a metafyzickém stadiu tu byly nějaké vědě nadřazené principy, v pozitivním stadiu jsou vyloučeny)
- ✧ vědy však charakterizuje neustálá specializace, následkem je roztříštěnost poznání
- ✧ pozitivní filozofie má tedy začleňovat nové vědecké poznatky do obecné teorie

Klasifikace věd

- ✧ všechny jevy lze rozdělit do skupin (tříd) podle složitosti, každou skupinu jevů zkoumá určitá věda
- ✧ jevy lze hierarchicky rozčlenit podle jejich celkové složitosti, se stoupající komplexitou zkoumaných jevů však klesá pozitivita (rozuměj exaktnost) dané vědy
- ✧ vědy zkoumající složitější jevy jsou závislé na vědách zkoumajících méně složité jevy

anorganické jevy a procesy			organické jevy a procesy	
kosmické	pozemské		individuální	společenské
astronomie	fyzika	chemie	biologie	sociologie

- ✧ sociologie je empirické zkoumání sociálních jevů a jejich vztahů, Comte rozlišil sociální statiku (popis uspořádání společnosti) a sociální dynamiku (nauka o spol. změnách)
- ✧ sociologie má jakožto věda o veškerých lidských vztazích vědou vůbec největší význam ze všech věd – musí být schopna spolehlivých předpovědí společenského vývoje a
- ✧ matematika je základní vědou (nepatří vůbec mezi ostatní, ale umožňuje je)
- ✧ psychologie není vůbec vědou, nelze zkoumat totéž tímž (lidského ducha lidským duchem) fenomén člověka má být studován metodickými přístupy stávajících věd (zvl. biologie a sociologie)

Pozn.: V Anglii větší ohlas na Comta než ve Francii (empiristická tradice myšlení, stabilní politický systém, liberální právní systém, který netlačil dělnictvo do revolučních situací, jak tomu bylo na evropském kontinentě).

JEREMY BENTHAM

(1748-1832); předchůdce anglického pozitivismu, inspirační zdroj J. S. Milla

Díla:

Principy morálky a zákonodárství (1789)

Nauka o povinnostech (Deontology – posmrtně)

- ⤴ úsilí o reformu anglického právního systému ve smyslu liberálním (kodifikace práva, reformy vězeňství, rozšíření hlasovacího práva)
- ⤴ utilitarismus (lat. utilis = užitečný)
- ⤴ etická zásada „co možná největší štěstí pro co možná největší počet lidí“
- ⤴ polemika proti lockovsky pojatému přirozenému právu, morálce založené na tradici a autoritě, zkoumá naopak individuální city libosti – nachází však sociální výraz individualismu:
- ⤴ v dobře pochopeném vlastním zájmu nalézá nejspolehlivější motiv jednání, proto jednotlivec se musí zajímat o obecné blaho už z pouhé vypočítavosti a podřizuje své zájmy blahu celku

JOHN STUART MILL

(1806-1873); geniální dítě a mladík, po zdravotní krizi ve 20 letech spíše usedlejší život, finančně zabezpečen, krátce poslancem britské Dolní sněmovny

Díla:

Systém deduktivní a induktivní logiky (1843)

Principy politické ekonomie (1848)

O svobodě (1851)

Úvahy o vládě ústavní (1861)

Epistemologie

- ⤴ jeho teorie poznání je empiristickou odpovědí na Kanta
- ⤴ zkušenost je jediným zdrojem poznání, proto je jediným přípustným postupem poznání indukce (závěr z jedinečného k obecnějšímu)
- ⤴ čtyři induktivní metody

1. metoda shody

- ⤴ dvě okolnosti (A, B) vždy po sobě následují, když všechny ostatní okolnosti se mění; z toho usuzujeme na příčinnou souvislost A a B

2. metoda rozdílu

- ⤴ hlavní induktivní metoda
- ⤴ nutný doplněk shody: B se nedostaví, pokud je A vyloučeno a naopak

3. metoda zbytků

- ⤴ vyloučíme z úvahy vše, co už je vysvětleno, a pak se hledáme souvislost zbylých okolností

4. metoda sdružených změn

- ⤴ máme dvě úměrně navzájem se obměňující řady jevů
  - ⤴ usuzujeme na příčinnou souvislost mezi nimi
- ⤴ veškerá dedukce předpokládá indukci, protože dedukce předpokládá obecné věty (např. „labutě jsou bílé“ nebo „všichni lidé jsou smrtelní“), a ty pocházejí jedině ze zkušenosti, jinak řečeno nabýváme je indukci; každá všeobecná věta poukazuje na souhrn zkušenosti; počátek veškerého poznání je v tom, že se dva jevy vyskytují společně
- ⤴ základem Millovy epistemologie je tzv. asociační psychologie, bývá řazen mezi předchůdce *psychologismu*
- ⤴ *psychologie* je základní věda, základ filozofie, zkoumá fakta vědomí: nám dané vjemy a jejich spojení
  - ⤴ *logika* má odlišit nahodilá spojení představ od trvalých
- ⤴ kritika jeho pojetí (např. W. S. Jevons) poukazovala na dokazování kruhem: princip totožnosti je základ, na němž spočívá všechno poznání – důkaz indukce je vždy deduktivní: z pokusně stanovené obecné věty usuzujeme zpět na dané vjemy

Ekonomie

- ⤴ v ekonomii pokračovatel klasické anglické politické ekonomie (zejm. Ricardo)
- ⤴ rozvíjí nákladovou teorii hodnoty (obdoba Ricardovy pracovní teorie hodnoty na rozdíl od tzv. užitkové teorie hodnoty – např. W. S. Jevons vycházející z mezního užitku)
- ⤴ zastánce ekonomických svobod, ale pochybuje o tom, že kapitalismus je přirozeným stavem hospodářství, předpokládá jeho ekonomické vyčerpání se (oblast akumulace) a nahrazení spravedlivějším společenským řádem – blízkost socialistickým ideám, ale bez revoluční vize (nikoli Marx, ale spíš Saint-Simon)

Etika

- ⤴ vychází z Benthamova utilitarismu
- ⤴ Mill však odmítá, že by cílem bylo co největší štěstí jednatelova samotného, ale co největší štěstí pro všechny, kdo jsou *dotčeni účinky* zkoumaného jednání

- ⤴ tato zásada je založena nikoli na Benthamově řádně chápaném osobním zájmu jednatelce, ale na *psychologické* povaze morálního *citu* (Benthamova teorie je v tom racionalistická)
- ⤴ při vzniku morálního citu se spolupodílí mnoho faktorů: sympatie, bázeň, úcta, zkušenosti o účincích jednání, sebeúcta, přání, aby si nás lidé vážili; klíčovou roli při vzniku tohoto citu a *závazku*, který před nás staví, je sociální život, díky němuž si individua navykla mít společné zájmy a pracovat spojenými silami

Politika, zastupitelská (reprezentativní) demokracie

- ⤴ Mill je liberální demokrat s názory typickými pro tento směr v 19. stol.: jde samozřejmě o vládu veškerého lidu, ale přesto mělo být zachováno silné postavení významných menšin
- ⤴ ideální politickou organizací společnosti je taková, v níž by všichni mohli hájit své postoje (zájmy člověka jsou nejlépe hájeny, když je hájí sám) a všichni se také podílet na přispění jejího blahobytu; dle lidské přirozenosti pak bude nejvíce přispívat společnosti ten, komu jsou plně zajištěna její práva a výsady; z toho plyne, že nejlepší systém vlády je takový, v němž se všichni podílejí na vládnutí – demokracie
- ⤴ možnost podílet se jednotlivci na zvýšení blahobytu společnosti nenastává jeho vyloučením z rozhodovacích pravomocí o věcech veřejných, ale právě naopak, jeho zapojením do těchto rozhodování; možnost účastnit se na věcech veřejných umocňuje smysl občana pro veřejné blaho a je motivací k rozvoji individuálního talentu a iniciativy
- ⤴ v zastupitelské (reprezentativní) demokracii vykonává lid svou moc prostřednictvím svých volených zástupců (parlamentu) a ti pouze kontrolují činnost vlády a nemají mít už žádné další pravomoci: neschvalují zákony (nejsou odborně způsobilí), nejmenují nikoho do dalších funkcí při správě státu (šlo by o kompromisní, ne o ty odborně nejzdatnější kandidáty), nezasahují do správy státu (nemají žádnou odpovědnost z politických rozhodnutí, která leží na bedrech vlády)
- ⤴ mimo tuto kontrolní funkci náleží parlamentu také role kolbiště pro svobodné vyjadřování nejrůznějších názorů; tím je zajištěna veřejná diskuze, která může přinést podnětné návrhy pro práci vlády; právě výměna názorů je fundamentálním předpokladem pro rozpoznání pravdy, společenského blaha a rozvoje vůbec
- ⤴ nedostatkem demokracie je okleštění volebního práva a riziko vlády většiny nad menšinou: Mill chce zavést všeobecné volební právo (viz kritéria dobré vlády výše), ale obává se následků tohoto kroku (hrozba tzv. třídního zákonodárství dělnických zástupců při rovném volebním právu, takové zákonodárství je nepřátelské ostatním skupinám obyvatel)
- ⤴ jednokolový většinový volební systém je nevýhodný (hrozí nadvláda menšiny nebo většiny), Mill prosazuje proporční volební systém (každá část voličů získá přiměřené množství zástupců) – Mill v tomto kritériu rozlišuje nepravou a pravou demokracii
- ⤴ Mill byl zastáncem zavedení vzdělanostního censu, tedy různé váhy hlasu voliče podle jeho vzdělání, což mělo zajistit, aby se do parlamentu dostali i muži vynikajících kvalit, kteří jinak fakticky neměli šanci (výraz jeho obavy z tyranie nevzdělané většiny). Naopak parlamentní elita měla pak zajišťovat antagonistickou funkci, která

by byla základem pro nesouhlas jednotlivců s vládnoucí mocí a pro návrhy či názory, které jsou vládou záměrně umenšovány a popírány

HERBERT SPENCER

(1820-1903), původně technik, přes ekonomii se dostal k spol.a filozofickým tématům; už před Darwinem formuloval některé myšlenky evoluce v biologické i společenské rovině (boj o existenci, přežití nejzdatnějších); hlásal ne revoluci ale postupné nahrazování primitivních násilných společenských forem formou mírovou a průmyslovou

Evoluce je „změna ze stavu relativně nevymezeného, nekoherentního, homogenního ke stavu relativně vymezenému, koherentnímu a heterogennímu“, jejím opakem je pak regrese, čili děj, během něhož dochází k rozkladu komplexních a diferencovaných struktur. Svůj vysoce abstraktní model evoluce používá Spencer pro živou přírodu i pro analýzu vývoje společnosti. Jako v organismu vede i ve společnosti nárůst velikosti subsystémů k tlaku na diferenciaci jejich funkcí; funkčně diferencované subsystémy jsou pak zpětně s celkem propojeny díky svému nenahraditelnému významu pro jeho přežití (tj. zpětná integrace). Lidské společnosti procházejí podobně jako živé organismy vývojem od homogenních a nestabilních útvarů k vysoce komplexním a diferencovaným strukturám - zkoumání faktorů, jež ovlivňují rychlost a směr tohoto vývoje je pak dle Spencera skutečným a nejvýznamnějším úkolem sociologie.

Kritérium	Vojenská spol.	Industriální spol.
Dominantní aktivita	Společná obrana	Výměna služeb
Způsob sociální koordinace	Z donucení	Dobrovolně
Vztah mezi státem a individuem	Individuum existuje pro blaho státu	Stát existuje pro dobro jednotlivce
Vztah mezi státem a dalšími organizacemi	Všechny organizace jsou veřejné	Základní jednotkou jsou soukromé organizace
Struktura státu	Centralizovaný	Decentralizovaný
Typy ekonomické aktivity	Důraz na ekonomickou autonomii, soběstačnost v rámci státu	Ztráta ekonomické autonomie, růst vzájemné závislosti
Charakteristiky lidí, jež společnost rozvíjí	Odvaha, oddanost, patriotismus, disciplína	Nezávislost, úcta k druhým, vytrvalost, odolnost, otevřenost

Seznam zdrojů:

CORETH E., EHLEN P., SCHMIDT J. *Filosofie 19. století*. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2003, 224 s. ISBN 80-7182-157-8.

HÖFFDING H., KRÁL J. *Přehledné dějiny filosofie*. 2. vyd. Praha : Nakladatelství České grafické unie a. s., 1947, 346 s.

KUNZMANN P., BURKARD F. P., WIEDMANN F. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidových novin, 2001, 265 s. ISBN 80-7106-339-8